

Zahorski, Andrzej

Janusz Woliński (1894-1970)

Przegląd Historyczny 61/4, 543-545

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Prof. dr Janusz Woliński (1894—1970)

Janusz Woliński

(1894—1970)

Janusz Woliński urodził się w Warszawie dnia 10 września 1894. Pochodził z rodziny inteligenckiej od dawna silnie związanej z Warszawą, gdzie ojciec jego Jan był adwokatem przysięgłym a dziad architektem. Matka Zofia z Koziejowskich była córką lekarza z Lublina. W 1913 r. w gimnazjum filologicznym P. Chrzanowskiego uzyskał polskie świadectwo dojrzałości. Nie upoważniało ono jednak do studiów wyższych i dlatego w 1914 r. w Kazaniu uzyskał rządowe świadectwo dojrzałości, po czym wstąpił na wydział prawa Uniwersytetu Moskiewskiego. Najbardziej interesowała go już wówczas historia prawa. Po zdaniu egzaminów na rok drugi powrócił do Warszawy i tu na jesieni 1915 r. podjął dalsze studia prawnicze na otwartym właśnie Uniwersytecie Warszawskim, równolegle studiował też historię biorąc udział w seminarium prof. Marcellego Handelsmana. W 1920 r. pełnił służbę kancelaryjną w sztabie Ministerstwa Spraw Wojskowych, jednakże już w połowie października został z wojska zwolniony z powodu silnej krótkowzroczności. Wrócił do pracy nauczycielskiej w szkolnictwie średnim, którą zapoczątkował jesienią w 1919/20 r. Stopień magistra praw uzyskał w 1921 r. po czym rozpoczął pracę pod kierunkiem prof. Handelsmana nad rozprawą doktorską pt. „Wielki Elektor i Polska w pierwszym roku rządów Jana Sobieskiego i traktat jaworowski 1675”. Dyplom doktora filozofii uzyskał w 1927 r. Od tej pory był wierny epoce Sobieskiego, którą starał się zbadać jak najwszechstronnie na szerokim tle powszechno-dziejowym. Oprócz pracy w archiwach krajowych sięgał do zasobów archiwalnych Gdańska, Wiednia, Berlina, Drezna i Paryża. Od 1929 r. zaczął publikować wyniki swych badań w postaci artykułów i wydawnictw źródłowych. W tematyce jego prac dominował problem wojny i polityki w czasach Jana III. Jednocześnie pociąga go coraz bardziej historia wojskowości. W twórczości jego wyróżniają się opisy bitew: „Zórawno 1676” (1930), „Bitwa pod Lwowem 1675” (1932), „Parkany 7 i 8 października 1683” (1933). Współpracował wówczas z „Przeglądem Historyczno-Wojskowym” i w tym czasopiśmie ogłosił większość swych prac. Żywo śledził historiografię interesującej go epoki ogłaszając kilka przeglądów najnowszej literatury naukowej, poświęconej Sobieskiemu. W 1935 r. został członkiem-korespondentem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a wiosną 1938 r. habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim i jako docent historii nowożytnej podjął jesienią tegoż roku wykłady z historii powszechnej nowożytnej. Od 1937 r. był członkiem Zarządu Towarzystwa Miłośników Historii i przewodniczącym sekcji krytycznej. Podstawę materialną do 1931 r. stanowiła dlań praca nauczycielska w szkołach średnich, a następnie w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Departamencie Wyznań. W związku ze swą pracą w Ministerstwie napisał interesującą rozprawę: „Polska a kościół prawosławny” (1936).

Wpł. no do
inwentarza Dział VIII Nr 21

W czasie oblężenia Warszawy w 1939 r. uległy spaleniu notatki i maszynopisy dwóch gotowych prac Wolińskiego, owoc wieloletniego wysiłku: „Od Chocimia do Zórawna 1673—1676” oraz „Podstawy państwowości pruskiej 1640—1740”. W czasie okupacji pracował w Bibliotece Krasieńskich i w Bibliotece Zamoyskich, przede wszystkim jednak poświęcił się tajnemu nauczaniu. Uczył historii w szkołach średnich i wyższych. Brał udział w pracy na tajnych kompletach Uniwersytetu Warszawskiego i Poznańskiego. Na Uniwersytecie Warszawskim był zastępcą kierownika sekcji historycznej. Po upadku powstania wyszedł wraz z żoną, Wandą z Mackiewiczów, historyczką i bibliotekarką, w październiku z Warszawy i uciekł z konwoju w drodze do Pruszkowa udając się do Częstochowy. Tu przebywał do czerwca 1945 r. pracując na tajnych kompletach uniwersyteckich jako kierownik sekcji historycznej.

Jesienią 1945 r. został zastępcą profesora na Uniwersytecie Warszawskim a nominację na profesora nadzwyczajnego tegoż Uniwersytetu uzyskał 15 kwietnia 1947. Brał czynny udział w pracach organizacyjnych Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1945—1952 był redaktorem wznowionego „Przeglądu Historycznego”. Od 1945 do 1955 r. był członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego, a w latach 1945—1956 członkiem Zarządu Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie. W 1945 r. został członkiem Komisji Historycznej PAU w Krakowie a w 1951 r. członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego w Warszawie, gdzie był przewodniczącym Komisji Historycznej. Od 1953 r. był jednym z najaktywniejszych członków Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Praca naukowa lat 1945—1958 to artykuły poświęcone polityce Jana III — „Po Chocimiu 1673/4” („Przegląd Historyczny” 1948), „Zabiegi brandenburskie o koronę polską 1673—1674” („Roczniki Historyczne” 1949), „Epilog elekcji 1674” („Sprawozdania PAU” t. 52) i inne. Praca te, bardzo źródłowo pogłębione, odznaczały się precyzją słowa i jasnością wykładu. Prof. Woliński scharakteryzował intrygi magnatów wymierzone w Jana III, uwypuklił znaczenie opozycji niektórych odłamów magnaterii litewskiej, nade wszystko jednak wskazał rolę spraw polskich w polityce brandenburskiej. Dobra znajomość materiału archiwalnego austriackiego umożliwiła prof. Wolińskiemu przedstawienie polityki Wiednia wobec konfliktu polsko-tureckiego czasów Jana III. Wśród wydawnictw źródłowych najważniejszym przedsięwzięciem prof. Wolińskiego były „Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego”. Wielotomowe to wydawnictwo wydawane przez Instytut Historii PAN od 1955 r. przy współpracy z J. Michalskim, E. Rostworowskim, A. Eisenbachem stało się bardzo wartościowym warsztatem naukowym, w szczególności do badań nad problematyką społeczną Polski w ostatnich latach jej istnienia. Pisał również prof. Woliński chętnie prace popularnonaukowe, przeznaczając je dla nauczycieli i uczniów liceów. W tej grupie jego prac jako najlepszą trzeba wskazać: „Król Jan III Sobieski w 250-tą rocznicę zgonu” (1948). Sylwetka Jana III, skreślona barwnie a plastycznie, łatwo mogła trafić do wyobraźni czytelnika nawet mało znającego epokę.

Wydarzenia 1956 r. wpłynęły na ożywienie działalności społecznej i dydaktycznej prof. Wolińskiego. W 1957 r. objął wykłady w Wojskowej Akademii Politycznej, gdzie pracował do 1968 r. Prof. Woliński bardzo związał się z tą uczelnią, przez wiele lat był dziekanem jej Wy-

działu Historycznego i położył duże zasługi, aby zorganizować tam warsztat pracy naukowo-historycznej nad dziejami wojska polskiego. W 1958 r. został profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Warszawskiego. Intensywnie pracował społecznie, od 1960 r. do chwili śmierci pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Miłośników Historii w Warszawie, w 1967 r. został powołany na Przewodniczącą Rady Naukowej Wojskowego Instytutu Historycznego. Mimo, że we wrześniu 1964 r. na Uniwersytecie Warszawskim przeszedł na emeryturę, pracował nadal intensywnie dydaktycznie i społecznie. W 1969 r. został powołany na członka Rady Naukowej Instytutu Historycznego U.W. Ostatni okres życia profesora Wolińskiego w zakresie jego pracy naukowej przyniósł jedno z najciekawszych wydawnictw źródłowych, a mianowicie: „Kazimierz Sarnecki. Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego. Dziennik i relacje z lat 1691—1696” (1958). Zebrał też profesor Woliński i w ładnym zbiorze ogłosił swe artykuły naukowe rozproszone po czasopiśmie, uzupełniając aparat naukowy tych prac, których wartość ze względu na wykorzystanie materiału źródłowego, często już nie istniejącego, była nadal bardzo duża. Zbiór ten pod nazwą „Z dziejów wojny i polityki w dobie Jana Sobieskiego” (1960) starannie wydany przez wydawnictwo MON sprawił Autorowi dużą satysfakcję. W ostatnich swoich pracach interesował się wojną polsko-turecką 1672—1676, oświetlił na nowo zdobycie Kamieńca Podolskiego przez Turków w 1672 r., wracał do opisu haniebnego uprowadzenia Kalksteina z Warszawy przez Prusaków, interesował się ustrójem Litwy w XVII w., przygotowywał rozprawę poświęconą odsieczy Wiednia w 1683 r., ale napisać jej już nie zdążył.

Pozostawił około 70 pozycji drukowanych. Nad każdą swoją rzeczą przeznaczoną do druku pracował bardzo intensywnie, cyzelował każde zdanie, ulepszał przypisy, dopracowywał tekst stylistycznie. Był profesor Woliński doskonałym pedagogiem. Wykłady jego sływały z pięknej formy. Mówił jasno, klarownie, zawsze z pamięci. Wielka erudycja, doskonała pamięć i łatwość wysławiania się czyniły go jednym z najlepszych wykładowców Instytutu Historycznego. Erudycja oraz życzliwość do studentów, troska o nich, daleko wybiegająca poza mury Uniwersytetu, jednała liczne grono przywiązanych uczniów. Na jego seminariach magisterskich i doktorskich 120 osób uzyskało stopnie magistrów i około 20 stopnie doktorów. Do ostatnich dni życia prowadził seminaria na Uniwersytecie Warszawskim, które, mimo iż przeszedł na emeryturę, cieszyły się dużą frekwencją.

Profesor Woliński posiadał Złoty Krzyż Zasługi (1938), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1959), oraz Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1967). Zmarł 7 kwietnia 1970 r. Polska nauka historyczna straciła wybitnego znawcę epoki króla Jana III, studenci znakomitego wychowawcę i profesora, uczniowie i przyjaciele najżyliwszego doradcę i nauczyciela.

Andrzej Zahorski